

Zabavna knjižnica. XXIII. zvezek. Izdala in založila „Matica Slovenska“. V Ljubljani 1911. 8°. 126 str.

Letošnja „Zabavna knjižnica“ prinaša dva spisa: Meškovo „zgodovinsko sliko“ „Črna smrt“ in Pučljjevo novelo „Gregor“. V „Črni smrti“ je Fr. Ks. Meško na podlagi vestno preštudiranih in pravitako uporabljenih zgodovinskih virov opisal, kako je kuga l. 1645. divjala po Ptuj in okolici. Da bi ta opis ne bil presuhoparen, ga je odel v obliko povesti in nanizal celo kopo prav dobro uspelih, živoplastičnih slik. Ni se mu pa posrečilo, iz vseh teh posameznosti ustvariti organične celote. Preveč je v njem zgodovinskega naštevanja, da bi se moglo reči, da je to zgodovinska povest, z druge strani pa je pisan v preveč beletrističnem tonu, da bi se ga smelo označiti kot zgodovinsko-kulturni sestavek. Da je avtor obe te strani sorazmerno umeril, bi Meškova „Črna smrt“ bila lepo literarno delo. V tej obliki pa ni nič drugega, nego serija hitro, krepko skiciranih poglavij, iz katerih bi pravzaprav šele bilo izvesti enotno zgrajeno povest. Naj svoj prigovor nekoliko utemeljim. Začenja se „Črna smrt“ z imenitno zasnovano ekspozicijo, v kateri nastopajo gvardijan minoritov, pater Aleksander, mestni pisar Filip Sagadin, njegov sin, praški višošolec, Dominik, kmetski mogotec Janez Rajavec, njegova hči Rozika, ki jo ljudski glas nazivlje „roža Ptujkega polja“, oderuški žid Aron Izerlin in njegova hči Rahela, „roža v Izraelu“, na način, da se čitatelj v tej ekspoziciji mora nadejati pretresljivo zapletenega romana, ki se bo odigral med temi tako plastično v ospredje potisnjenimi osebami. Ko pa čita dalje, vidi, da se je v svojih nadah varal; kajti vse te osebe stopijo v naslednjih poglavjih namah predaleč v ozadje, v ospredje pa stopijo sicer zelo plastični, pa vendarle nekoliko pretirani prizori izza divjanja kuge, ki jih uvaja za moj okus vse preveč poudarjena vizija Rajavčeva, ki je, sicer nekoliko razgret, na nebu zagledal „jezdeca — velikana, sličnega ogromnemu okostju, zavitega v plahutajoč mračen plašč. Od zemlje do neba — se je zazdelo Rajavcu — sega jezdečeva postava. Nad jezdecem je zaplamtelo nebo za hip v krvavem svitu; za jezdecem se je vlekel krvaveč sled, širna cesta krvi“. — Znano je, da je bilo ljudstvo tiste čase nad vse praznoverno, da je verjelo v znamenja na nebu in o tem mnogo govorilo. Vendar pa se ne morem vbriniti vtisku, da ni prav storjeno, če avtor o viziji govori v tonu, kakor da jo je Rajavec v resnici videl. Premalo je poudaril imaginarnost te vizije in jo pred čitatelje postavil vse bolj v luči dejstvenosti, tako da je končni efekt ta, da čitatelj skoroda sam verjame, da se je v resnici na nebu pojavilo znamenje, ki je napovedovalo prihod kuge. Pa tole mimogrede. Ekspoziciji, ki obeta vse kaj drugega, slede poglavja o divjanju kuge: Rajavčeva vizija, učinki te vizije na ljudstvo, kuga v Ptuj, razne epizode izza njene moritve itd., o osebah, ki so v ekspoziciji igrale tako važne vloge, pa domalega sploh ni več govora ali pa nastopajo samo v toliko, da ilustrirajo početje šibe božje, nikakor pa niso več junaki v zmislu vodilnih oseb. Poglavje, ki opisuje razsajanje kuge v Ptuj, je mestoma suhoparno zgodovinsko in udari v ospredje tako, da čitatelj čuti, da je pravzaprav ono bistveni del, jedro vsega spisa, in da je vse drugo, kar se vrši med nastopajočimi osebami ali bi se med njimi moralo vršiti, le zunanji, povsem zunanji nakit. Posamezna poglavja tega „nakita“ so sorazmerno vse premalo izdelana, zlasti tretje, ki v stenografičnem slogu riše razmerje med Dominikom in lepo Roziko. Nasprotno pa je povsem epizodična partija o pijančku Martinu sorazmerno vse preveč na dolgo in široko razpredena. Tako bi lahko naštel še raznih prigovorov, ki bi dokazali, da se ta „zgodovinska slika“ v svoji kompoziciji ni posrečila. Posamezni deli pa so kaj lepo uspeli in se odlikujejo po lepem

jeziku in veliki plastiki. Vredno bi bilo, da si gospod pisatelj vzame čas in nam iz tega skiciranega gradiva ustvari velik roman, čigar ozadje bi bilo divjanje kuge v l. 1645.

Pugljeva novela „Gregor“ je prijetno in spretno pisana in kaže vse tiste vrline našega pisatelja, ki sem jih v tem listu skušal orisati o priliki nedavno izišle njegove knjige „Mali ljudje“. Pugljevi Dolenjci niso votle in puhle figure, kakršnih srečavamo v našem mlajšem slovstvu toliko, ampak so iz življenja vzete žive osebe, pristni Dolenjci, ki jim govorica po vsej naravi ne teče nič drugače, nego tistim dobrovoljnim in šegavim ljudem, ki jih srečavamo po dolenjskih vaseh in cestah. Brez dvoma je Pugljev „Gregor“ najboljši beletristični spis, kar nam jih je „Matica“ podala letos. Prigovor, da je morda premalo utemeljeno, kako to, da komedijantje deklico kmetu prepuste tako brez večjega odpora, ni tako tehten, da bi mogel zmanjšati vrednosti te čedne novelice.

Fr. Kobal.

Slovanski spomini in jubileji. Izdaje Matica Slovenska. I. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič. V Ljubljani 1911. V. 8°. 138 str.

Knjižica obsega devetero črtic. V prvi je M. Pleteršnik na tesno očrtal življenje in delovanje profesorja Šumana (1836—1908), soustanovitelja „Slovenske Matice“; potem razpravlja Stj. Radić v hrvaščini o velikem Gogolju, ki ga je kritika nazivala nekoč čudaka, danes pa ga smatra za — čudo. Prvi del se naslanja izvečine na ostroumnega Merežkovskega, ki je ob Gogoljevi rojstveni stoletnici (1909) pokazal na bistvene poteze tega čudovičnega genija: odpor proti prepametni sredini, družabni povprečnosti. Tragedijo je videl „oče ruskega realizma“ v odsotnosti vsake tragičnosti. Vrlo zanimivo se čuje, kako se je iz veseljaka-mistika (Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust!) razbohotil poslednji do usodne stopnje pod vplivom izpovednika, ki je gnjavil in davil mračnega poeta s svojim asketizmom, dokler ni sežgal rokopisov ter takorekoč umrl od glada. Samostojnejšo drugo polovico tvorijo pretežno citati iz „Mrtvih duš“ — cel šopek istinitih vseslovanskih hib in slabosti.

V nekoliko satiričnem tonu se razvija poučno-tendenčna dr. Ilešičeva razprava o srbskem prosvetitelju Dositeju Obradoviću († 1811), čigar mladostno navdušenje za mučeništvo in puščavništvo bi znalo komu vzbuditi nedolžne, toda ljubke spomine izza otroških let. Prijetno je popisano klativiteško potovanje ubeglega mladega meniha po celi Evropi ter plemenito delovanje dozorelega moža samouka, ki se je bil izprevrget v gorečega prosvitljenca Jožefovega kova in žrtvoval vse sile v prid narodove izomike. Sledi prevod Máchove (1810—36) najboljša lirsko-epske pesmi „Maj“ — njen lesk je sicer prevlekla patina časa, a žvenket je še zmerom pristen in bi utegnil ugajati sanjarskim dušam — in g. prevajalec dr. Ivan Lah je posvetil primerne vrstice rano ugaslemu meteorju češke romantike. Nato podaja g. dr. Maretić dokaj živahno glavne vrline in pomen Leva Tolstega (1828—1910): občuduje ne toliko izvirnost misli, kolikor iskreno prepričanje in ogenj, s katerim je oznanjal jasnopoljanski modrijan svoje nazore. Sestavek seveda ne utaji, da je le — slavnosten govor.

Posebno temeljiti, simpatično pisani sta dr. Grabowskega študiji — poslovenil Voj. Molè — o Elizi Orzeskowi (1842—1911) in Mariji Konopnicki (1846 do 1910). Natančno je obdelal znani Poljak njun razvoj, raznovrstne vplive, značilne ideje njune slovstvene zapuščine ter poudarja vrednost obeh pisateljic za domovino in svetovno književnost. Slednjič govori dr. M. Potočnik o vrlinah zgodovinarja in narodnega vzgojitelja profesorja Josipa Apiha (1853—1911) z odkritim prizna-